

RONDDOLEN

De snelste jager

De slechtvalk is van alle roofvogels die in Nederland voorkomen de spectaculairste. Vooral de pijlsnelle stootduik waarmee de vogel op een prooi afschiet, spreekt tot de verbeelding. Er bestaan meningsverschillen over de snelheid die de valk bij die gelegenheid kan ontwikkelen, maar volgens sommigen kan dat oplopen tot 300 kilometer per uur. Anderen houden het op maximaal 180. Hoe het ook zij, zeker is dat de vogel zijn prooi vaak gedood heeft voordat die ook maar iets in de gaten heeft. De valk laat zich als een steen uit de lucht vallen, met de vleugels strak langs het lichaam. De prooi wordt van bovenaf aangevallen en breekt vaak direct de nek.

Meestal vallen wat grotere vogels ten prooi aan de slechtvalk. In de omgeving van mensen kan hij geducht huishouden onder postduiven en sierduiven. Dat maakt dat de soort vanouds bij duivenmelkers in een kwade reuk staat. Toch is het juist deze groep geweest die onbedoeld de aanzet heeft gegeven tot een betere bescherming van het dier.

Engelse duivenhouders vroegen in de jaren zestig van de vorige eeuw vergunning voor het schieten van slechtvalken. Omdat de Engelse overheid niet over één nacht ijs wilde gaan, besloot deze eerst onderzoek te doen naar het wel en wee van de dieren. Bij die gelegenheid werd ontdekt hoe dramatisch de slechtvalk en andere roofvogels te lijden hadden onder DDT en aanverwante vergiften.

Het gebruik van dit vergif werd aan banden gelegd en het duurde niet lang of de roofvogelstand begon zienderogen te verbeteren. In de winter is de slechtvalk inmiddels geen zeldzame verschijning meer. Tegenwoordig broedt de diersoort zelfs weer in Nederland, vooral in nestkasten die aan hoge gebouwen hangen. Toch zal het nog wel even duren voordat de slechtvalk weer zo talrijk is dat-ie zijn naam eer aandoet. Slecht is hier namelijk gebruikt in de betekenis van "gevoon" en dat is de valk nog lang niet.

Hiet de Zwerver

OVER LEVEN

KNOFLOOKPAD – Het beschermingsplan voor de knoflookpad, waarmee het ministerie van LNV de bedreigde diersoort hoopt te redden, komt waarschijnlijk te laat, zeggen onderzoekers van Alterra. In Nederland zijn nog maar 38 leefgebieden met kleine populaties knoflookpaden. Alterra onderzocht voor het Soortbeschermingsplan Knoflookpad in het Vechtdal drie poelen waar deze dieren leven. Het blijkt in het Vechtdal slechter te gaan met de knoflookpad dan de onderzoekers verwachtten. Ze pleiten daarom voor snelle maatregelen. Het Soortbeschermingsplan is een verzameling beheersmaatregelen om de bedreigde knoflookpad te behouden, maar daar is meer onderzoek voor nodig. Dat onderzoek is echter zeer tijdrovend, en dus duur. De onderzoekers deden er gemiddeld 34 uur over om één knoflookpad te spotten.

NATUURMEETNET – Leiden heeft een methode ontwikkeld waarmee de diversiteit van planten en dieren in steden nauwkeurig en uniform in kaart is te brengen. „In verschillende steden zijn mensen, vaak vrijwilligers, bezig met de ontwikkeling van graadmeters voor natuur, biodiversiteit, uitvoering en de gedragscode Flora- en faunawet”, aldus de gemeentewoordvoerder. „Met een uniforme en wetenschappelijk verantwoorde meting en registratie kunnen we beter vergelijken en ook zien welke factoren bepaalde toe- of afnames veroorzaken. Dan kunnen stadsbesturen met de natuur rekening houden bij het maken van toekomstige plannen.” Leiden ontwikkelde het meetstelsel in samenwerking met het Bureau Stadsnatuur Rotterdam en de Universiteit Leiden. De stedelijke natuur is in kaart gebracht aan de hand van metingen op vaste locaties. Uit deze nulmeting blijkt een grote diversiteit aan planten en dieren. Veel meer dan verwacht en volgens deskundigen, zoals die van de vogelorganisatie Sovon, blijkt bijvoorbeeld dat de groene specht opvallend sterk aanwezig is in Leiden. Er zijn nesten gevonden in zes stadsparken, die dus een ideale habitat lijken voor deze soort. Het dier kwam tot dusver in de regel alleen in buitenplaatsen voor. **KLEINSTE VIS** – Wetenschappers hebben in een zuurrijke Indonesisch veenmoeras de kleinste vis ter wereld ontdekt. Het gaat om een karperachtige, waarvan de volwassen vrouwtjes 7,9 millimeter lang worden. De bekkenvinnen van de mannetjes zijn aanzienlijk groter dan die van de vrouwtjes en ook hebben zij meer spiermassa. De biologen vermoeden dat die eigenschappen dienen om de vrouwtjes tijdens de paring stevig vast te grijpen. „Dit is een van de vreemdste vissen die ik in mijn hele carrière heb gezien”, zegt Ralf Britz van het natuurhistorisch museum in Londen. Vooral de grootte van de vis, de 'grijpvinnen' en het feit dat het beest in een zuurrijke omgeving leeft, verbazen hem. De Paedocypris progenetica, zoals de vis heet, heeft een doorzichtig lichaam en zijn kop wordt niet door zijn skelet beschermd. De vis is ontdekt in een moeras op Sumatra en leeft daar in donker water dat zeker honderdmaal zuurder is dan regenwater.



VER DER KIJKEN

► 18, 22 februari: excursie "Natuurbeheer door IJlandse paarden" op de Veluwezoom. Start: bezoekerscentrum Veluwezoom, Heuvenseweg 5a te Rheden. Reserveren: 026-4979100. ► 18: 10.00 uur, excursie in riet- en moerasgebied Harderbroek, vlak bij Zeewolde. Start: P-plaats aan Ganzenpad, parallelweg van de Ganzenweg. Aanmelden: 0341-426666. ► 18: 13.30 uur, wandeling op het Wekeromse Zand. Start: hoofdingang aan de Hoeverweg (achter de voormalige vuilstort), te bereiken door vanaf Ede de Immenweg links in te slaan. ► 21, 23: 12.30 uur, varen door de Biesbosch en wandelen door de Huiswaard. Start: Biesboschcentrum, Baanhoekweg 53 in Dordrecht. Reserveren: 078-6305353, info@biesbosch.org. ► 22: 14.00 uur, speurtoerexcursie door het Harderbos. Start: P-plaats van Harderbos aan de Karekietweg, ten noorden van Harderwijk. Aanmelden: 0341-426666. ► 22, 24: 12.30 uur, snertvaartocht door de Biesbosch met fluiserboot. Start: Biesboschcentrum, Baanhoekweg 53 in Dordrecht. Reserveren: 078-6305353, info@biesbosch.org. ► 23: 11.00 uur, wandelexcursie (12.00 uur) over de Veluwe. Start: Natuuractiviteitencentrum Zandenbos, Plesmanlaan 2 in Nunspeet. Aanmelden: 0341-252996. ► 25: 9.00 tot 17.00 uur, wildsafari op Nationale Park De Hoge Veluwe. Reserveren: 0900-4643835. www.hogeweluwe.nl. ► 25: 13.00 uur, rondleiding eendenkooiker Roelof de Jonge in de Kierschewijkdekkooi. Start: P-plaats aan Lozedijk ten zuiden van Wanneperveen. Aanmelden: 0527-246644. ► 25: 14.00 uur, dializing over stinzenplanten door Rood Knol en wandeling door bos van landgoed Hackfort bij Vorden. Aanmelden: 035-6559955 en 026-4979100. ► 25: busocht Nederlandse en Duitse vogelgebieden. Opstapplaatsen NS-station Velp om 09.30 uur en NS-station Lent om 10.00 uur. Terugkomst rond 17.30 uur. Opgave: op vrijdag 17 februari van 18.00-19.00 uur: 06-53777594. Informatie: www.moogielderland.nl.

Onderzoeksexpeditie ontdekt „paradijselijke” natuur in Papoea

Heimwee naar een verloren wereld

Genesis 1 was vorige week even wereldnieuws. Een onderzoeksexpeditie naar het afgelegen Foyageberge in Papoea liet weten welke bijzondere dier- en plantensoorten het had ontdekt in het ontoegankelijke regenwoud in dit deel van de Oost-Indonesische provincie. Verwijzingen naar het paradijs als typering van de ongereptheid van de natuur aldaar waren niet van de lucht. Eén vraag bepaalt iedereen nu weer bij de zondige realiteit: hoe bewaren we het ongerepte gebied voor de toekomst.

Een maand lang verbleef de expeditie in het gebied, dat ruim 300.000 hectare volslagen ongerept regenwoud bevat. Het gebied verheft zich hier tot een maximale hoogte van ruim 2000 meter boven de zeespiegel.

Aan de expeditie—die eind vorig jaar werd gehouden—namen wetenschappers deel van de Amerikaanse natuurbeschermingsorganisatie Conservation International (CI) en van de Indonesische milieu- en onderzoeksorganisatie LIPI. Dr. Bruce Beehler, vicepresident van de afdeling Melanesië van het CI en een van de expeditieleiders, zei een „Hof van Edengevoel” niet te kunnen onderdrukken, toen allerlei bijzondere diersoorten zonder angst voor zijn voeten liepen en om hem heen fladderden.

Een van die beesten was de langsnavelmierenegel, een eierlegend (!) zoogdier waarvan de leefwijze nog veel raadsels bevat. Beehler kon het doorgaans schuwe beestje zo oppakken en mee-

● **Overzichtskaart van Papoea met daarop het gebied waar de expeditie zich per helikopter liet afzetten.**



nemen naar het basiskamp voor nader onderzoek.

Al binnen enkele minuten na aankomst per helikopter in het gebied zagen de onderzoekers een onbekend vogeltje met een oranje masker en opvallende wangkwabben, zo luidt het verslag van Beehler. Het bleek een nieuwe soort geelwanghoningeter, de eerste ontdekking van een nieuwe vogelsoort in

Nieuw-Guinea sinds 1939.

Een dag later werden ze verrast door de verschijning van een koppeltje zesdradige paradijsvogels (Parotia berlepschi) in het kamp, dat elkaar ongegeneerd het hof maakte. De mannetjes hebben op hun kop zes lange dunne draden met een soort pluimpje aan de uiteinden. Bij de balts worden die draadjes tot een soort parapluutje gevormd. Aan het eind van de negentiende eeuw was de soort voor het eerst beschreven aan de hand van door lokale jagers verzamelde exemplaren, maar de precieze herkomst van de vogels was onbekend. Daarna waren de vogels nooit meer gezien.

Zonder pootjes

Paradijsvogels zijn stuk voor stuk prachtig uitgedoste wezentjes met de meest kleurrijke en bizar gevormde pluimpjes en veertjes, waarvan je pas de functie ontdekt als de mannetjes zich uitsloven op hun baltsplaatsen in het bos.

Al in de middeleeuwen waren ze bekend in Europa, ze kwamen als balg (dus enkel als beverde vogelhuid) hiernaartoe. Omdat

die balgen zonder poten werden aangeleverd, dacht men dat paradijsvogels pootloze vogels waren. Al gauw deden de meest fantastische theorieën de ronde: paradijsvogels zouden in de lucht broeden, hun ei op de rug dragen en zelfs leven van de dauw in de lucht. Pas in de 19e eeuw werden de eerste levende vogels gezien, en kreeg het diertje weer aardse trekken: het bleek wel pootjes te hebben!

Maar toen volgde een nieuw, tragischer hoofdstuk, want de Europese modeateliers konden die prachtige veren wel gebruiken voor hun dameshoeden. Een meedogenloze jacht op de vogels was het resultaat, en duizenden paradijsvogelbalgen zijn daarna naar Europa verscheept. Een levensgrote vraag die momenteel nog op antwoord wacht is: wat nu. Iedereen weet immers dat de West-Indonesische autoriteiten, en vooral het Indonesische leger, het regenwoud van Papoea als een lucratief win- gewest ziet, boordevol

● **Expeditieleider dr. Bruce Beehler met een vrouwtje van de zesdradige paradijsvogel op zijn hand.**

Foto's CI

hardhout en mineralen.

„Daarom is het erg belangrijk dat het nieuws over deze expeditie wereldwijd de pers haalde”, zegt Pieter Borkent. De Nederlandse zakenman is als vrijwilliger betrokken bij het werk van Conservation International en verblijft momenteel op het hoofdkantoor in New York. Hij typeert CI als een lobbyorganisa-

● **Een door de expeditie gefotografeerde langsnavelmierenegel, een zoogdier dat eieren legt.**



Naturalis in Leiden heeft tot en met 5 maart een vitrine ingericht over de fauna van Nieuw-Guinea. Daarmee haakt het museum in op de vondsten van nieuwe soorten in het Foyageberge.

Ab Jansen

Blafhert met slag tanden laat zich weinig zien

De muntjak moet weg uit Nederland. Hij verjaagt reeën uit bosgebieden en brengt schade toe aan de flora. Er is echter nog weinig zicht op de verspreiding van dit exotische blafhertje.

Het signalement van de Muntiacus reevesi zal bij jagers ongetwijfeld bekend zijn. Het zoogdier heeft een korte, glanzende en kastanjebruine vacht en weegt 9 tot 18 kilogram. Qua hoogte reikt het dier met boven de knie. Lichtvochtig en waakzaam sluip het kleinste hertje van Nederland meestal alleen door het bos. Bij gevaar vlucht het zelden ver weg, maar drukt het zich in het dichte struikgewas. De verborgen leefwijze brengt met zich mee dat het een tref is als je het beestje in de vrije wildbaan tegenkomt.

Bezoekers van Ecodrome Zwolle kunnen een opgezet exemplaar van dichtbij bewonderen en ontdekken dat er uit de bek van het beestje twee dolkachtige hoektanden steken. Bij het mannetje tot wel enkele centimeters onder de kin. De bokken gebruiken deze eerder als wapen dan de twee hoerentjes op hun kop. De hertjes stoten bij onraad een reeks hese blafgeluiden uit, in een volume dat je van deze kleine dieren nauwelijks zou verwachten. Dat verklaart de bijnaam "blafhert".

Snoeper

Het Zwolse Bos is de eerste plek

in Nederland waar de Chinese muntjak werd gesignaleerd. „Een jaar later, in 1998, kwamen er van de Veluwe acht meldingen”, vertelt ing. Gerrit Jan Spek, deskundige op het terrein van grofwildbeheer. Vermoedelijk ging het om losgelaten dieren, maar hij betwijfelt of er boze opzet in het spel was. „Door zijn kleine afmetingen lijkt het een aantrekkelijk dier voor particuliere hertenparkjes. Deze beesten aarden goed in

West-Europa, ook al wijken de klimatologische omstandigheden af van hun oorspronkelijke leefgebied in Azië. Het is echter niet eenvoudig om deze soort als huisdier in een afgezonderd weide te houden. Het zijn snoepers die gevarieerd voedsel nodig hebben. Ze

● **Uit de bek van de muntjak steken twee dolkachtige hoektanden. Bij de bok tot wel een paar centimeter onder de kin.**



vormen bovendien territoria en de bokken vechten onderling. Het is best mogelijk dat iemand ze dan de vrijheid geeft, niet wetend wat hij daarmee kan aanrichten.”

De gevolgen kunnen verstrekkend zijn. „In Groot-Brittannië vonden enkele baronnen en jonkheren het ruim een eeuw geleden ook leuk om in hun achtertuin muntjaks te houden. Toen de situatie uit de hand liep, werden de probleemgevallen over de muur

gezet.” De populatie breidt zich in het wild steeds verder uit. Ondanks de opgevoerde bejaging wordt het aantal nu op tienduizenden exemplaren geschat. De "barking deer" verdrijft reeën uit bosgebieden naar open land, waar deze op hun beurt schade aan land- en tuinbouw toebrengen. En waar de exoten in hoge dichtheden voorkomen, zijn er ook negatieve effecten op planten en dieren in dicht struikgewas, zoals de boshyacint en de nachtegaal.

Afschot

De herkauwer eet grassen en kruiden, jonge scheuten, bladeren en knoppen van struiken en bermen. „Het heeft een overlap met het voedsel van de ree en is dus een voedselconcurrent.” Gebieden waar reeën leven zijn ook geschikt als leefgebied voor de muntjak. „Dat betekent dat nagevoeg heel Nederland voor vestiging in aanmerking komt.”

De overheid wil dat voorkomen en verklaarde de muntjak vogelvrij. De binnendringer mag niet de kans krijgen zich verder te verspreiden. In ieder geval moet worden voorkomen dat de dieren in de nu bekende leefgebieden met elkaar contact maken. Om dat te bereiken mag het beestje het hele jaar bejaagd worden en bestaat er een wettelijk verbod op het loslaten of uitzetten.

De Achterhoek, de Veluwe en de Voornse duinen staan aanvanke-

lijk te boek als verspreidingshaarden. „In de Voornse duinen werd in 1999 de eerste muntjak geschoten”, zegt Spek. „Daarna heb ik uit dat gebied geen meldingen meer gekregen.” De waarnemingen op de Veluwe nemen sinds 2004 eveneens af, terwijl er in

het aan België grenzende gebied de laatste tijd juist sprake is van een toename. „Niemand kan echter zeggen hoeveel muntjaks er op dit moment in Nederland vrij rondlopen. De lijst met waarnemingen zegt iets over waar ze voorkomen, niets over werkelijke aantallen. Het is bovendien moeilijk om een schatting te maken. Het blijft een heel geheimzinnig beestje.”

Blijft de vraag of de muntjak de kans krijgt om zich in Nederland te vestigen. „De situatie in ons land verschilt aanmerkelijk met de omstandigheden in Groot-Brittannië anno 1900. Er is nu veel meer verkeer en er zijn veel meer vossen.” Juist nu, in de vestigingsfase met lage dichtheden, zou afschot het meeste effect hebben, meent Spek. „Het zou verstandig zijn dat een Britse muntjakkenner ons wegwijs maakt. Die kan aangeven op welke sporen we in het veld moeten letten. Jagers kunnen dan veel gericht naar het dier zoeken.”

Willems H. Smith